

ЧЫГЫШ ТААНУУНУН МАСЕЛЕЛЕРИ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ISSUES OF ORIENTAL STUDIES

e-ISSN: 1694-8653

№2/2025, 139-144

УДК:

DOI: [10.52754/16948653_2025_2_15](https://doi.org/10.52754/16948653_2025_2_15)

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ МЕНЕН РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫН
ОРТОСУНДАГЫ ГЕОСАЯСИЙ ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК МАМИЛЕЛЕРИ (1991-
2024-Ж.Ж.)**

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКОЙ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ (1991-2024 ГГ.)

GEOPOLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE KYRGYZ REPUBLIC
AND THE RUSSIAN FEDERATION (1991-2024)

Мырзаканова С. Т.

Мырзаканова С. Т.

Myrzakanova S.T.

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

smyrzakanova@oshsu.kg

Абдыкадыров Бекболсун Жаныбекович

Абдыкадыров Бекболсун Жаныбекович

Abdykadyrov Bekbolsun Janybekovich

студент, Ош мамлекеттик университети

студент, Ошский государственный университет

Student, Osh State University

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ МЕНЕН РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫН ОРТОСУНДАГЫ ГЕОСАЯСИЙ ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК МАМИЛЕЛЕРИ (1991- 2024-Ж.Ж.)

Аннотация

Кыргыз Республикасы 1991-жылы 31-августта СССРдин курамынан бөлүнүп чыгып өз алдынча Орто Азиядагы суверендүү өлкөгө айланат. Бул макалада Кыргызстан менен Орусиянын 1991-жылдан тартып 2024-жылга чейинки геосаясий жана экономикалык мамилелери боюнча кеңири баяндалат. Макалалар СССРдин кулашы жана Кыргыз Республикасынын алгачкы суверендүү жылдары анын ичинде стратегиялык өнөктөшү Орусия менен болгон көп тармактуу кызматташуусу тууралуу кеңири маалымат берилет. Мындан сырткары келечектеги перспективалар, жаңы мүмкүнчүлүктөр жана мындан аркы кызматташуулар жөнүндө жазылат.

Ачкыч сөздөр: Кыргызстан, Орусия, тышкы саясат, эл аралык мамилелер, стратегиялык өнөктөштүк

**ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ
ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КЫРГЫЗСКОЙ
РЕСПУБЛИКОЙ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ
(1991-2024 ГГ.)**

**GEOPOLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS
BETWEEN THE KYRGYZ REPUBLIC AND THE
RUSSIAN FEDERATION (1991-2024)**

Аннотация

Кыргызская Республика в 1991 году 31 августа вышла из состава СССР и стала независимым суверенным государством в Центральной Азии. В данной статье подробно рассматриваются геополитические и экономические отношения между Кыргызстаном и Россией с 1991 по 2024 годы. Статья предоставляет информацию о распаде СССР и первых годах суверенитета Кыргызской Республики, включая её многогранное сотрудничество с Россией, которая стала стратегическим партнером. Также рассматриваются перспективы на будущее, новые возможности и дальнейшее сотрудничество между странами.

Abstract

The Kyrgyz Republic, on August 31, 1991, separated from the USSR and became an independent sovereign state in Central Asia. This article provides a detailed analysis of the geopolitical and economic relations between Kyrgyzstan and Russia from 1991 to 2024. The article discusses the collapse of the USSR and the early years of the Kyrgyz Republic's sovereignty, including its multifaceted cooperation with Russia as a strategic partner. Additionally, it covers future prospects, new opportunities, and potential future collaborations.

Ключевые слова: Кыргызстан, Россия, внешняя политика, международные отношения, стратегическое партнерство

Keywords: Kyrgyzstan, Russia, foreign policy, international relations, strategic partnership

Киришүү

Орусия Федерациясы менен ар тараптуу мамилелерди чындоо жана алдыга онуктуруу Кыргызстандын башкы жана узак мөөнөттүү тышкы саясий артыкча маанилүү иштеринин бири болуп эсептелет. Кыргыз-орус мамилелери саясий пикир алышуунун улам өсүшү, коопсуздукту сактоо, аскердик-саясий, соода-экономикалык, илимий-техникалык жана маданий кызматташтык маселелеринде ачыктыктын жана өнөктөштүктүн эриш-аркак иш аракети жогорку деңгээли менен мүнөздөлөт. Көз каранды эместик жылдарында эки тараптын ортосунда ургалдуу пикир алышуулар улантылып, ал Орусия менен Кыргызстанга негиздүү келишимдик-укуктук базаны эле эмес, өзгөчө мамилени да мүмкүндүк берген.

Борбордук Азия өлкөлөрү жана Орусия бириктирүү түзүлүштөрүн эбак түзүүгө эле түзүшкөн. Мисалы, өлкөлөрдүн жалпы базар түзүүдөгү экономикалык өз ара кызыкчылыктарынын принцибине негизделген ЕврАзЭс уюму эл аралык мамилелердин толук кандуу катышуучусу болуп калды. Башка аймактык эл аралык, бирок кененирээк деңгээлдеги ЖККУ жана ШКУ сыяктуу уюмдар туруктуулукту жана жамааттык коопсуздукту камсыз кылуу областында кеп тараптуу кеп-кеңештердин жана макулдашуулардын механизми катары кызмат кылат.

Орусия Кыргыз Республикасынын коопсуздукту камсыз кылуудагы стратегиялык өнөгү болуп эсептелет. Өлкөлөр ортосунда Кыргыз Республикасынын жана Орусиянын коргоо министрликтеринин тынчтыкты жана коопсуздукту бекемдөөнүн курч маселелериндеги өз ара иш аракеттерин алдын ала карап чыккан эки тараптуу келишимдери түзүлгөн. Мындай кызматташуунун натыйжасы катары Бишкектен алыс эмес Кант шаарында жайгашкан аскер базасын түзүү эсептелет. Миграция саясаты чөйрөсүндөгү келишим да чоң мааниге ээ, анткени жарым миллиондон ашык кыргызстандыктар жумушсуздук көлөмүн аябай эле азайтып жана Кыргыз Республикасына келип түшкөн валюталардын санын көбөйтүп Орусиянын аймагында эмгектенишет. Билим берүү чөйрөсүндөгү кызматташуу да өркүндөп өсүүдө. Күчтүү билим берүү жана илимий борбор болуу менен Орусия Кыргыз Республикасынын билим берүү күч-кубатын жакшыртуу ишинде да чоң мааниге ээ.

Кыргыз Республикасы менен Орусия Федерациясынын дипломатиялык мамилелери 1992-жылдын 20-мартынан башталган.

Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө жетишкенден кийин, тышкы саясатында дүйнөлүк жана аймактык державалар менен өз ара мамилелерди өнүктүрүүгө аракет кылып келет. Россия Федерациясы менен болгон мамилелер өзгөчө орунда турат, анткени бул тарыхый, маданий, саясий жана экономикалык жактан тыгыз байланышкан эки мамлекет. Бул макалада 1991-жылдан 2024-жылга чейинки мезгилдеги геосаясий жана экономикалык кызматташтык көп кырдуу аспектилер менен талдоого алынат. Орусия Федерациясынын туңгуч Президенти Б. Ельциндин Кыргыз Республикасына болгон алгачкы расмий сапары 1992-жылы 20-июлда ишке ашкан.

I. Геосаясий мамилелер

1.1. Алгачкы доор (1991–2000-жж.)

Кыргызстан Россияны тышкы саясатынын башкы багыттарынын бири катары көргөн. 1992-жылы дипломатиялык алака орнотулгандан кийин:

Кыргызстан КМШнын негиздөөчү мүчөлөрүнүн бири болду. Андан сыркары 1993-жылы ЖККУга (Жамааттык коопсуздук келишими уюму) кошулду;

1994-жылы "Достук, кызматташтык жана өз ара жардам" келишимине кол коюлду. Бул мезгилде Кыргызстан чет элдик таасирлерден сактануу үчүн Россияга жакындашкан, ал эми Россия Борбор Азиядагы таасирин сактоону көздөгөн. 2000–2010-жж.: Коопсуздук жана стратегиялык өнөктөштүк

2003-жылы Кант аба базасы ачылып, Россия аскерий жактан региондо туруктуу орун алды. Кыргызстан АКШ менен да кызматташып, "Манас" базасын ачкан, бирок Россиянын басымы менен ал база 2014-жылы жабылган. Кыргызстан ЖККУнун бир нече ири машыгууларына катышты, мисалы "Түштүк 2009" машыгуусун айтсак болот. Бул этапта Россия менен мамилелер "Стратегиялык өнөктөштүк" форматына өттү.

2010–2024-жж.: Регионалдык интеграция жана геосаясий тең салмак.

2012-жылы "Стратегиялык өнөктөштүк жөнүндө" келишимине кол коюлду.

2015-жылы 10-майда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши "Евроазиялык экономикалык союз келишимине" кошулуусу жөнүндөгү мыйзамды кабыл алган. Буга ошол учурдагы АКШнын мамлекеттик катчысынын орун басары Д. Розенблюм: "ЕАЭСке киргенден кийин Кыргызстан өзүнүн Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун чегиндеги милдеттенмелерин кантип аткараар экен" деген оюн айткан.

Кыргызстан БУУ, ШКУ, ЖККУ сыяктуу уюмдарда Россия менен бир мейкиндикте иш алып барат.

Ошондой эле, Россия Украинадагы окуялардан кийин Батыш менен тирешке кабылып, Кыргызстандын колдоосуна муктаж болду. Кыргызстан өз кезегинде бул кырдаалды дипломатиялык жактан нейтралдуу кароого аракет кылып келет.

II. Экономикалык кызматташтык

2.1. Соода жүгүртүү жана товарлар

Орусия Кыргызстандын чет өлкөлөр менен товар жүгүртүүсүндө орчундуу орунду ээлейт. Республиканын тышкы товар айлануусунда Орусия 30%ды түзөт. Кыргызстандын Орусия менен болгон тышкы соода жаатында товар айлануусу 2012-жылы 1-жарым жылдыгында 907,4 млн АКШ долларын түзгөн, бул мурдагы жылдын ушул мезгилиндеги салыштыруусуна караганда 32,7%га көп дегенди түшүндүрөт. Кыргызстан менен Россиянын соода жүгүртүүсү 2022-жылы \$2,7 млрд, 2023-жылы \$3 млрд ашкан.

Кыргызстан экспорттойт: айыл чарба продукциясы, кийим-кече, мөмө-жемиштер;

Импорттойт: күйүүчү май, унаа тетиктери, өнөр жай жабдуулары. ЕАЭСке кирүү менен бажы тоскоолдуктары жоюлуп, логистика жана соода эркиндиги кеңейди. Бирок ЕАЭС ичинде атаандаштыкка туруштук берүү көйгөйлөрү бар.

2.2 Миграция жана акча которуулар

Россияда расмий эсеп менен 1 млн ашуун кыргызстандык эмгектенип жүрөт. 2022-жылы акча которуулар 2,5 млрд долларды түзгөн — өлкөнүн ИДПсынын 30%дан ашыгын түзөт. 2023-жылы мигранттарга укуктук колдоо көрсөтүү максатында “Патент” системасына жеңилдиктер киргизилди. Бул фактор Кыргызстанда социалдык стабилдүүлүктүн негизги булагы катары саналат.

"Газпром Кыргызстан" толук менчиктештирилип, газ жеткирүү системасын жаңыртты. Камбар-Ата-1 ГЭСинин курулушунда Россия катышуучу катары каралган.

Россия Кыргызстанга жеңилдетилген насыялар аркылуу 500 млн доллардан ашык суммадагы колдоо көрсөткөн.

Кыргызстандагы көптөгөн өнөр жай жана транспорттук долбоорлор Россия менен байланышкан.

Булактар:

III. Маданий-гуманитардык кызматташтык

Эки өлкөнүн мамилесин чыңдоо максатында Кыргызстанда Россиянын илим жана маданият борбору иштеп жатат (РЦНК). Ал эми 2024-жылкы маалымат боюнча Орусияда 19 миңден ашуун кыргызстандык студенттер окуп, билим алышууда. Москва мамлекеттик университетинин филиалы Бишкекте өз ишмердүүлүгүн алып барып, түрдүү багытта билим берип келет.

Ошондой эле эки өлкө арасында кино, адабият, билим берүү жаатында көптөгөн долбоорлор ишке ашууда.

IV. Маселелер жана перспективалар

Кыйынчылыктар:

- 1 Энергетикалык көз карандылык.
- 2 ЕАЭС ичинде атаандаштыкты жогорулатуу көйгөйү.
- 3 Оруйга болгон эмгек миграциясына ашыкча көз карандылык;
- 4 Орусиянын эл аралык изоляциясынын таасири.

Мүмкүнчүлүктөр:

- 1 Инфраструктуралык долбоорлор аркылуу өнүгүү;
- 2 Туризм жана айыл чарба жаатында экспортту кеңейтүү;
- 3 Санариптик кызматтар жана билим берүү аркылуу Россия менен жаңы форматта кызматташуу.

Корутунду

Кыргызстан менен Россиянын ортосундагы мамилелер терең жана көп кырдуу. Геосаясий жактан Кыргызстан Россияга ишенимдүү өнөктөш катары калыптанса, экономикалык жактан чоң көз карандылык да бар. Ушул байланыштарды тең салмактуу өнүктүрүү жана улуттук кызыкчылыкты коргоо кыргыз дипломатиясынын негизги максаттарынын бири бойдон калууда.

Колдонулган адабияттар жана булактар

1. Тышкы иштер министрлигинин расмий маалыматтары — www.mfa.gov.kg
2. Евразия экономикалык комиссиясы — www.eaeunion.org
3. Акунов, Аалыбек. Кыргызстан эгемендик доорунда (1991-2021) Жооптуу ред. Проф. Т.К.Чототегин. – 2-бас, тол. ж-а онд. – Бишкек “Калем” басмасы 2021. 1040 бет, жадыбал., сүрөт., карталар.
4. Улуттук статистика комитети — www.stat.kg
5. Улуттук банк — www.nbkr.kg
6. Дүйнөлүк банк — www.worldbank.org
7. Россия ТИМ — www.mid.ru
8. Жамааттык коопсуздук келишими уюму — www.odkb-csto.org
9. Россотрудничество — www.rs.gov.ru
10. Кошумча: Илимий макалалар, аналитикалык баяндамалар, маалымат агенттиктердин отчеттору.
11. Даниярова, Г. М. Кыргызстандан Россияга болгон мыйзамсыз миграция жана анын кесепеттери / Г. М. Даниярова, Г. А. Токоева, В. Б. Джанибекова // Вестник Ошского государственного университета. – 2024. – No. 4. – P. 99-108. – DOI 10.52754/16948610_2024_4_10. – EDN VPACNZ.